

Els Arxius i la Llei d'Arxius de la Generalitat de Catalunya

Vicent Giménez Chornet
vgimenez.areino@cult.gva.es

Recentment s'ha aprovat la segona llei que la Generalitat de Catalunya ha elaborat per a regir els arxius catalans (conservar, inventariar i servir el patrimoni documental arxivístic): la Llei 10/2001, de 13 de juliol, d'Arxius i Documents ^(*). Cal reconèixer al govern català l'esforç i la voluntat de traure una normativa amb rang de llei que resolga els problemes de l'arxivística actual.

A grans trets el patrimoni documental arxivístic té quatre grans problemes:

- 1.- Perill de supervivència del fons documental mateix perquè físicament està completament abandonat en llocs de dubtosa garantia de conservació.
- 2.- Arxius sense cap arxiver o persona responsable amb coneixement de les tècniques arxivístiques.
- 3.- Arxius sense cap referència de descripció documental, els quals són veritables dipòsits de paper.
- 4.- Arxius tancats que, malgrat que la legislació contempla la consulta del patrimoni documental o de la documentació administrativa –excepte casos concrets contemplats per la legislació–, no possibiliten l'accés als investigadors o als interessats.

En la Llei abunden paràgrafs de bones voluntats:

“Aquesta Llei es proposa assegurar que la documentació de Catalunya compleixi les funcions i els objectius que interessin a la societat. Considera els documents com a font d'informació.”

“Reconeix que l'accés als documents públics és un dret que té tota persona, independentment de la nacionalitat, de la condició o de la funció que tingui...” “... la Llei considera que per a les administracions públiques la gestió correcta dels documents és essencial pel que fa a la seguretat jurídica i a l'actuació eficaç i transparent i amb obertura a la participació ciutadana.”

Els objectius de la Llei queden palesos en els articles primer i cinqué: impulsar la gestió i garantir la preservació de la documentació de Catalunya, tant pública com privada; posar-la al servei dels interessos generals; establir els drets i deures dels qui són titulars i dels usuaris; regular el Sistema d'Arxius de Catalunya i promoure l'ús de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) en el tractament de la documentació.

La dificultat rau en com la Llei pot resoldre que allò que és una voluntat s'aplique o s'assolesca en la pràctica, de manera que els quatre grans problemes dels arxius abans esmentats tinguin una solució específica o ben encaminada.

A nivell possiblement *utòpic*, les quatre solucions específiques als problemes més greus serien: que l'arxiu disposara d'un espai físic propi amb totes les garanties de conservació i, si escau, de restauració dels documents; que tot arxiu disposara d'un arxiver, com a màxim responsable de totes les tasques arxivístiques, amb, és clar, els coneixements científics i tècnics suficients a fi de garantir l'èxit de la seua tasca (aquest aclariment sembla una banalitat, però hem de reconèixer que hi ha molt de responsable d'arxius amb enormes mancances d'informació arxivística); que el fons documental romanga mínimament descrit per tal de resoldre la recerca de la informació documental i, finalment, que els ciutadans tinguin accés als documents en sales i horaris apropiats.

(*) Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya, núm. 206, de l'11 de juliol de 2001, pp. 7-17. La llei anterior era de 1985.

Com resol la llei catalana aquests problemes? Abans de res hem de remarcar que la llei té una doble valoració d'exigència pel que fa al patrimoni documental dels arxius. Controla i exigeix més als responsables dels arxius que integren el Sistema d'Arxius de Catalunya i, per contra, se desentén més dels altres arxius, sense tenir en compte la riquesa ni el valor cultural d'aquests. Què passa amb aquest segon rang d'arxius, amb els arxius privats (de nobles, gremis, església, etc.), amb els arxius d'entitats locals menudes, però que antigament eren importants i que ara gaudeixen d'un patrimoni documental veritablement excepcional? Tenint en compte aquest dual interès de la Llei veurem les solucions que marca als quatre problemes esmentats.

Pel que fa a l'abandó de la documentació en locals inapropiats la Llei és clarament insuficient. No fa cap referència als arxius que no pertanyen al Sistema i els que hi són han de complir el següent requisit: "Disposar de les instal·lacions necessàries per a garantir la preservació del fons documental ..." (art. 22. 1. c.). La redacció de l'article ha estat realitzada de forma ambigua deliberadament: se li pot donar molta importància i deduir que l'edifici complirà amb una sèrie de requisits o, pel contrari, pot interpretar-se que una instal·lació suficient és tot aquell local, generalment antic, on queda dipositada la documentació des de fa segles, sense aplicar-hi cap mesura contra plagues de fongs, humitats, incendis, canvis tèrmics brucs, etc., i que, segons els seus responsables, garanteixen la preservació del fons documental. La Llei hauria d'haver estat una mica més precisa, haver indicat l'obligatorietat que tot local que custodie patrimoni documental gaudeix d'una infraestructura elemental de control mediambiental, de sistemes contra incendis, contra robatoris, etc. Tot açò, a fi de resoldre el problema real que molts arxius de gran valor cultural perillan físicament en locals habilitats com a magatzems, generalment es tracta d'arxius petits, bé siga d'àmbit municipal o bé de persones i entitats privades, i que tots ells no pertanyen al Sistema.

El segon gran problema és resoldre que cada arxiu tinga un arxiver. Què seria de una biblioteca sense un bibliotecari? Un muntó de llibres incontrolats i sense complir la seua funció. Igualment, un arxiu sense arxiver és un muntó de paper que mai no podrà complir la seva finalitat de testimoni escrit al servei d'investigadors o persones i entitats interessades, ja que no n'hi ha cap responsable per a fer la tasca arxivística de classificació, organització, descripció, conservació, difusió i servei dels documents. Segons la Llei no hi ha cap obligació general perquè tot arxiu dispose d'un arxiver, aquesta sols esmenta casos concrets. És obligatori que els arxius del Sistema d'Arxius de Catalunya compten amb "personal tècnic i qualificat suficient en nombre per a cobrir les necessitats de l'arxiu", però la Llei deixa per a un reglament posterior les titulacions i la formació que ha de tenir aquest personal tècnic i, allò més interessant, que "en tot cas, la direcció dels arxius ha d'ésser exercida per persones amb titulació universitària superior" (art. 22. 1.). Caldrà esperar el reglament per a poder confirmar que els arxius del Sistema seran efectivament gestionats per professionals de l'arxivística amb una titulació acadèmica universitària.

Si bé la Llei manifesta una bona voluntat perquè cada arxiu d'aquest àmbit tinga un o més arxivers, què passa amb els arxius que no són del Sistema? Pel que fa als arxius de llocs de menys de deu mil habitants, dels quals hi ha molts, que no tenen l'obligació d'estar integrats en el Sistema d'Arxius de Catalunya, no estan tampoc obligats a complir l'article 22.1., és a dir, a tenir personal qualificat en arxivística. Sols han de complir l'article 7, el qual els obliga, això sí, a mantenir una gestió arxivística, però sense especificar qui n'ha d'estar al càrrec: "Totes les administracions i les entitats de documents públics han de disposar d'un únic sistema de gestió documental que abasti la producció, la tramitació, el control, l'avaluació i la conservació dels documents i l'accés a aquests ..." (art. 7.1.), i quan ha acabat la fase documental activa i semiactiva els documents han de ser transferits a "l'arxiu corresponent" (art. 7.3.). Aquesta condició permet que aquests arxius no disposen d'arxiver ni de personal qualificat, i que el volum documental siga gestionat per personal que, en principi, té destinades altes tasques municipals: administratius, subalterns, etc. Més greu és encara la situació del ric patrimoni documental que posseeixen entitats i persones privades: els arxius parroquials no pertanyen al Sistema (de l'església, sols els arxius diocesans i els capitulars estan integrats en el Sistema) i per tant no n'hi ha cap

referència a cap tipus d'obligatorietat a fi que hi haja una persona responsable, amb coneixements tècnics d'arxivística, per que gestione el fons documental i el faça servir als investigadors. I no parlem del patrimoni documental en mans de la noblesa, d'empreses privades amb trajectòria quasi centenària, i d'altres entitats privades, que no tenen arxiver, però que, i això és positiu, la Llei els obliga a una sèrie de responsabilitats com a "titulars de documents privats integrants del patrimoni documental", i remarquem que sols els integrats en el patrimoni documental (regulat per la Llei 9/1993, del patrimoni documental català), com ara tenir-los ordenats i inventariats o "permetre-hi l'accés a les persones que acreditin documentalment la condició d'investigadors" (art. 13.c.), és a dir, un accés restringit i no acord amb la filosofia principal de la Llei i de l'estat democràtic.

Sobre el problema dels arxius que no tenen cap referència de descripció documental, ni tan sols el simple inventari, la Llei catalana és molt positiva en intentar eradicar clarament aquesta desídia. Pel que fa als arxius del Sistema d'Arxius de Catalunya, tot i que no cap dubte que han d'estar inventariats, la Llei fa referència a les noves tecnologies com a eina que cal promoure als arxius: "les administracions públiques han de promoure d'una manera activa l'ús de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) per tal de garantir que el tractament de la documentació, en tots els seus aspectes de gestió documental, preservació i difusió dels documents, compleixi la finalitat de posar-los a l'abast dels usuaris" (art. 5). I pel que fa als arxius que no són del Sistema, però que estan integrats en el patrimoni documental català, la Llei és clara: "tenir-los ordenats i inventariats. S'ha de lliurar una còpia de l'inventari al Departament de Cultura" (art. 13. a.). Queda fer, això sí, que tots aquells arxius que encara no estan integrats en el patrimoni documental català, per raons administratives o d'altres, però que de fet són un patrimoni documental, siguin descrits i tractats arxivísticament.

El darrer gran problema dels arxius que hem esmentat és el de l'accessibilitat al patrimoni documental arxivístic a causa de que aquests estan tancats als usuaris. En aquest sentit la Llei també té aspectes positius. Aquesta estableix dues categories de documents: els públics i els privats. Pel que fa als documents públics, excepte especificades exclusions, "totes les persones tenen dret a accedir als documents que formen part de procediments administratius closos" (art. 34.1.) i, és més, és d'agrair que en una Llei general es faça esment a que "el fet que un document no sigui en un arxiu no l'exclou de consulta pública" (art. 34.2.). Sobre les exclusions establertes per a l'accés a la consulta pública aquestes "queden sense efecte al cap de trenta anys de la producció del document" llevat que una legislació específica determine una altra cosa o que el document continga dades personals, que s'ajornaria fins a cinquanta anys d'ençà de la producció del document, o vint-i-cinc anys d'ençà de la mort de la persona. Uns terminis amplis ja que es tracta de documentació pública (per exemple a USA són vint-i-cinc anys). Però la Llei té de positiu que estableix unes excepcions a les excepcions de consulta pública: si l'usuari realitza una petició de consulta de documentació exclosa "per interessos legítims o científics, tot preservant les situacions protegides per la llei i garantint la intimitat de les persones" (art. 34.3.a.) se li pot permetre l'accés; d'allò més nou és la inclusió de la categoria d'interès científic.

Pel que fa a l'accés als documents privats, tot i que són els integrats al patrimoni documental, la clàusula especificada per la qual s'ha de demostrar la condició d'investigador per poder accedir-hi ens sembla d'una limitació excessiva (com hom demostra aquesta *noble* condició?, és que no n'hi ha d'altres interessos, també legítims, per a consular papers que estan integrats en el patrimoni documental català?). Ara bé, si reuneixes aquesta condició, la Llei és encertada quan dicta que "per tal de donar compliment a aquesta obligació, el titular del document té dret a dipositar-lo temporalment i sense cost en un arxiu públic del Sistema d'Arxius de Catalunya" (art. 13.c.), de manera que possibilita bastant que documentació d'entitats privades pugui ser accessible a certs àmbits reduïts (professors universitaris, doctorants, investigadors estrangers, etc.).

Ara queda que la Llei s'aplique i que tot allò que ha estat palès en el paper, administrativament i econòmicament, siga factible, aspecte que sols es podrà valorar al cap d'uns anys de la seua vigència.

✍